

**PACTA DE QUOTA LITIS, KAIP ALTERNATYVA VALSTYBĖS GARANTUOJAMAI
TEISINEI PAGALBAI UŽTIKRINTI CIVILINĖSE BYLOSE****Ingrida Montvydienė ***

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4593
Elektroninis paštas cpk@mrni.lt*

Pateikta 2007 m. sausio 31 d., parengta spausdinti 2008 m. liepos 22 d.

Santrauka. *Pacta de quota litis* – viena iš susitarimų dėl teisinės pagalbos teikimo rūšių, kuria remiantis teikėjo užmokestis priklauso nuo bylos baigties. Sąlyga, kad asmuo, siekiantis pasinaudoti teisine pagalba, teisinės pagalbos teikėjui sumoka tik tuo atveju, jeigu byla yra laimėta, sudaro galimybes šia pagalba pasinaudoti nepasiturintiems, neišgalintiems sumokėti advokatui už paslaugas, asmenims. Todėl tokie susitarimai galėtų tapti puikia alternatyva valstybės garantuojamai teisei pagalbai, deja, tiek Lietuvoje, tiek kitose valstybėse jie vertinami labai kontraversiškai, o dažnai visiškai draudžiami.

Šiame straipsnyje analizuojami *pacta de quota litis* reglamentavimo ypatumai skirtingose valstybėse bei jo specifika Lietuvoje, atskleidžiami teigiami ir neigiami šių susitarimų aspektai, jų suderinamumas su sutartims keliamais reikalavimais, advokatų profesinės etikos principais, nagrinėjamos praktinio pritaikomumo problemos.

Pagrindinės sąvokos. *Pacta de quota litis*, *contingent fee*, sąlyginis atlyginimas, teisė į teisminę gynybą, teisminės gynybos prieinamumas.

IVADAS

Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sistema yra finansuojama iš valstybės biudžeto lėšų, tačiau šis finansavimas dažnai yra nepakankamas – tai skatina siekti alternatyvių finansavimo šaltinių bei teisinės pagalbos teikimo būdų. Roberto Bray požiūriu, kiti teisinės pagalbos užtikrinimo mechanizmai nors ir nelaikytini valstybės suteikiama teisine pagalba, tačiau, jeigu jie užtikrina efektyvų teisinės pagalbos prieinamumą, jų įvairovė gali sudaryti prezumpciją prieš valstybės garantuojamą teisinę pagalbą. Vienu iš tokių alternatyvių mechanizmų jis nurodo sąlyginio advokato honoraro nustatymą – „byla pralošta – honoraras neišmokamas“. O tai jau numatyta kai kurių šalių įstatymuose, pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje, ir dar neteisėta kitose valstybėse [1, p. 44].

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje taip pat pripažįstama, kad siekiant užtikrinti efektyvų teis-

minės gynybos prieinamumą, vadovaujantis Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi, valstybės turi laisvę rinktis panaudojamas šiam tikslui pasiekti priemones. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sistema yra tik viena iš priemonių, bet esama ir kitų [2, paragr. 26]. Vadinasi, teismo požiūriu bet kuri priemonė bus tinkama, jeigu jos pagalba bus pasiektas tikslas – užtikrinti realų teisminės gynybos prieinamumą.

Minimi sąlyginiai susitarimai teikiant teisinę pagalbą – *pacta de quota litis*, viena vertus, sudaro galimybę asmenims gauti teisinę pagalbą įgyvendinant teisę į teisminę gynybą, kita vertus, advokatams leidžia už teisinę pagalbą gauti atitinkamo dydžio atlyginimą atsižvelgiant į bylos rezultatą ir, galiausiai, sudarius tokį susitarimą valstybei nereikia rūpintis užtikrinti teisinę pagalbą. Tokie argumentai formuoja požiūrį, kad sąlyginio atlyginimo institutas galėtų būti pripažintas alternatyvia valstybės garantuojama teisinės pagalbos užtikrinimo priemone. Tačiau tik kai kurios teisinės sistemos numato nenumatytų išlaidų apmokėjimo institutą – tai leidžia advokatams imtis bylos su sąlyga: „apmokėjimas tik laimėjimo atveju“ [3, p. 70], o daugelyje valstybių tokie

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros lektorė.

susitarimai griežtai draudžiami. Nors Lietuvoje šie susitarimai nėra draudžiami, tačiau teisės doktrinoje iki šiol jie nebuvo detaliau analizuoti. Todėl šio darbo tikslas – atskleisti *pacta de quota litis* sampratą, reglamentavimo specifiką, praktinio pritaikomumo problemas bei reikšmę užtikrinant teisminės gynybos prieinamumą nepasiturintiems asmenims.

Atlikto tyrimo objektas – *pacta de quota litis* reglamentuojantys Lietuvos Respublikos bei kai kurių užsienio valstybių teisės aktai.

Rašant straipsnį kompleksiskai taikyti sisteminės analizės, lyginamasis, loginis, dokumentų analizės ir kiti bendrieji mokslinio pažinimo metodai.

1. PACTA DE QUOTA LITIS REGLAMENTAVIMAS

Lietuvoje ilgą laiką įstatymai draudė advokatui su klientu tartis dėl atlyginimo, priklausančio nuo bylos baigties. 1998 m. birželio 25 d. Advokatūros įstatymo Nr. VII-811 44 straipsnio 2 dalyje buvo įtvirtinta imperatyviai šį draudimą nustatanti taisyklė [4]. 1999 metų lapkričio 23 d. įstatymu [5] ši nuostata buvo papildyta – numatyta išimtis, kad toks draudimas negalioja civilinėse bylose dėl atlyginimo žalos, padarytos fiziniam asmeniui kūno sužalojimo ar sveikatos netekimo atveju, tačiau užmokesčio negali viršyti vieno trečdalis patenkintos ieškinio sumos. 2004 m. kovo 18 d. priimto Advokatūros įstatymo [6] 50 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta dar liberalesnė nuostata numatanti, kad civilinėse bylose, taip pat kai pareiškiamas ieškinys baudžiamojame byloje, leidžiama dėl advokato užmokesčio susitarti taip, kad šio užmokesčio dydis priklausytų nuo bylos baigties, jeigu tai neprieštarauja advokatų veiklos principams. Lietuvos civilinio proceso teisės doktrinoje ir teismų praktikoje teigiama, jog šia nuostata siekiama nepasiturintiems asmenims sudaryti realias galimybes apginti savo teises, ir tokie susitarimai vadinami *pacta de quota litis* [7, p. 347; 8, p. 344, 10, p. 121–122]. Išvertus iš lotynų kalbos šis terminas reiškia susitarimus, kuriais remiantis advokatas įsipareigoja siekti, kad būtų sugrąžinta skola, jei gaus tam tikrą sumokėtos skolos dalį [10, p. 75]. Europos Sąjungos advokatų profesinės etikos kodekso, priimto 1998 m. spalio 28 d. CCBE plenarinėje sesijoje [11], 3.3.2. punkto nuostata šią sampratą apibrėžia plačiau, nurodydama, jog „tai išankstinis advokato ir jo kliento susitarimas, sudarytas prieš galutinę bylos, kurioje klientas yra šalis, išsprendimą, kuriuo klientas įsipareigoja sumokėti advokatui proporcingai pasiektam rezultatui, nepriklausomai nuo to, ar tai išklausta pinigais, ar kitokia kliento gaunama nauda“.

Europos Sąjungos advokatų profesinės etikos kodekso 3.3.1. punktas imperatyviai nurodo, jog advokatas neturi teisės sudaryti *pactum de quota litis*. Šiame teisės akte prie tokių susitarimų nepriskiriami atvejai, kai advokato honoraras, nors ir nustatytas proporcingai jo nagrinėto klausimo vertei, tačiau nustatytas remiantis oficialiai patvirtintais įkainiais arba kontroliuojant kompetingai institucijai, kuriai advokatas yra pavaldus (3.3.3. p.). Vadinasi, jeigu atlyginimas už atstovavimą bylos

procese nustatomas procentais nuo ginčo sumos, tačiau jis nėra siejamas su bylos baigtimi – tokiu atveju jis nėra laikomas sąlyginiu susitarimu. Atsižvelgiant į tai, kad šio Kodekso *ratione personae* ir *ratione materiae* taikymo sritis apima tik advokatų tarptautinę veiklą Europos Sąjungoje (ES) ir Europos Ekonominėje Erdvėje (EEE), t.y. reglamentuoja tik advokato profesinę veiklą kitoje valstybėje narėje ir su kitų valstybių advokatais, nedraudžiama valstybėms narėms savo nacionaliniuose įstatymuose numatyti sąlyginius, tik nuo bylos baigties priklausančius, advokato ir kliento susitarimus. Teisinių terminų žodyne terminas *pactum de quota litis* aiškinaamas kaip susitarimas, kuriuo kreditorius, pats nepajėgiantis susigrąžinti pinigų, pažada dalį nuo išieškotos sumos sumokėti asmeniui, besiiimančiam išieškoti tas sumas. Taip pat paaiškina, kad teisininkai turi nesudaryti tokių sutarčių, nors kol kas tokie susitarimai nėra neteisėti [12].

Jau minėta Lietuvos advokatūros įstatymo 50 straipsnio 2 dalies nuostata nors ir leidžia sąlyginius susitarimus, tačiau ja remiantis numatoma tik galimybė nustatyti nuo bylos baigties priklausomą užmokesčio dydį. Lietuvoje advokatų veiklą reglamentuojantys teisės aktai nenumato advokatui teisės gauti užmokesį natūra, todėl galime daryti išvadą, kad ir esant sąlyginiam susitarimui susitarti galima tik dėl užmokesčio atitinkama pinigų suma, o pretenduoti į ginčo dalyko dalį, kuri būtų įkainota konkrečia pinigų suma ar prilyginta kitai naudai, yra draudžiama. Vadinasi, *pactum de quota litis* Lietuvoje yra leidžiami ribotai, t. y. tik dėl nuo bylos rezultato priklausančio užmokesčio dydžio. Išskyrus tai, kad minimoje Advokatūros įstatymo nuostatoje įtvirtinta taisyklė, jog šie susitarimai negali prieštarauti advokatų veiklos principams, jokių kitų nuostatų, skirtų šiems susitarimams reglamentuoti, Lietuvos teisės aktai nenumato. Todėl jiems praktiškai keliami tokie pat reikalavimai kaip ir kitiems susitarimams dėl teisinės pagalbos.

Advokato sąlyginio atlyginimo institutas gana skirtingai reglamentuojamas įvairiose pasaulio valstybėse. Labiausiai išplėtoti sąlyginio atlyginimo susitarimai pripažįstami Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV). JAV tokie susitarimai (*contingent fee*) laikomi įprasta praktika piniginio pobūdžio bylose. Amerikos advokatų asociacijos 2002 m. patvirtintose Pavyzdinėse advokatų elgesio taisyklėse detalai reglamentuojami reikalavimai, kuriuos turi atitikti šie susitarimai: klientui iš anksto pasirašytinai turi būti išaiškinta tokio susitarimo esmė; tiksliai aptarta honoraro skaičiavimo metodika, honoraro išmokėjimo tvarka sudarius taikos sutartį, išnagrinėjus bylą iš esmės ar po apeliacinės instancijos teismo sprendimo; turi būti aptartos numatomos kliento bylinėjimosi išlaidos, kurios sumokamos nepriklausomai nuo bylos baigties, jų išskaitymo iš išmokėtino advokatui atlyginimo tvarka, ir momentas bylos laimėjimo atveju (taisyklė 1.5., c punktas). Bylose, kylančiose iš šeimos teisinių santykių, draudžiami bet kokie sąlyginiai susitarimai, priklausantys nuo santuokos nutraukimo fakto, priteisto išlaikymo ar kompensacijos už ištuoką dydžio (taisyklė 1.5., d punktas) [13]. Kai kurios valstijos yra

patvirtinusios sąlyginių susitarimų įkainius (procentine išraiška nuo ginčo sumos, kurių dydis priklauso nuo bylos kategorijos bei teisminės instancijos. Paprastai šie procentiniai įkainiai yra tik rekomendacinio pobūdžio ir yra nuo 25 iki 35 procentų pirmosios instancijos teisme bei iki 50 procentų už rezultatą, pasiektą apeliacinės instancijos teisme. Be to, ribojama maksimali advokatai išmokos suma, kuri paprastai negali viršyti milijono JAV dolerių. Šie nustatyti įkainiai gali būti pagrindas teismui sprendžiant ginčus dėl per didelio honoraro, taip pat jais vadovaudamasis teismas gali sumažinti susitarimu nustatytą procentinį įkainį, tačiau patys susitarimai dėl sąlyginio atlyginimo nėra pripažįstami negaliojančiais ir gali būti ginami teismine tvarka [14, p. 50; 15]. Be to, remiantis JAV galiojančia *the American Rule* nuostata, šalis negali iš priešingos šalies gauti kompensaciją sumokėti išlaidas už advokato suteiktą pagalbą, išskyrus kai kurių kategorijų bylas [7, p. 356].

Europos valstybėse minėti susitarimai nėra labai populiarūs, o dažniausiai net draudžiami. Sąlyginiai susitarimai draudžiami Vokietijoje [16, p. 767], Norvegijoje [17], Airijoje [18], Ispanijoje [19]. Štai Prancūzijoje Paryžiaus advokatų kolegijos Reglamente įtvirtinta nuostata draudžia advokatams nustatyti honorarą *quota litis* susitarimais, tačiau leidžiama numatyti papildomą honorarą laimėjus bylą. Tokiu atveju susitarime dėl teisinės pagalbos rekomenduojama tiksliai aptarti patį rezultatą: kokia tiksliai – procentinė ar tvirta – pinigų suma bus išmokėta pasiekus rezultatą, taip pat numatyti momentą, nuo kurio šis rezultatas laikomas pasiektas [20, p. 342–343]. Atitinkama nuostata yra įtvirtinta Lenkijos Advokatų etikos principuose (25 str. 3 d.) [21]. Panašios taisyklės nustatytos ir Bulgarijos Advokatų etikos kodekse (dalyje *fees* 4 p.), kuriomis remiantis advokatams yra draudžiama sudaryti *pactum de quota litis*, tačiau leidžiama nustatyti „rezultato mokesčių“ (*results fees*) [22]. Tokiais laikomi rašytiniai kliento ir advokato susitarimai, kai advokatas imasi bylos už minimalų, Aukščiausiosios advokatų tarybos nustatytą mokesčių, o klientas bylos laimėjimo atveju sutinka sumokėti fiksuotą tinkamą mokesčių. Tai gali būti nustatyta atitinkama suma arba atitinkamas procentas nuo laimėtos pinigų sumos. Arba klientas įsipareigoja sumokėti sumą, kurios tikslus dydis bus nustatytas bylai pasibaigus šalių susitarimu. „Rezultato mokesčių“ draudžiamas bylose, kylančiose iš šeimos teisinių santykių ir baudžiamosiose bylose. Olandijos Advokatų elgesio taisyklėse įtvirtinta gana dviprasmiška nuostata. Viena vertus, advokatai draudžiama susitarti, kad jo atlyginimas būtų priklausomas nuo rezultato, kita vertus, tokie susitarimai yra leidžiami, jeigu atlyginimas atitinka įprastinius ir advokatų profesinėje veikloje paplitusius įkainius (25 taisyklės 3 dalis) [23].

2. PACTA DE QUOTA LITIS PRAKTINIO TAIKYMO PROBLEMOS

Teisės doktrinoje pasitaiko gana kontraversišku aptariamojo instituto vertinimų. Tai atskleidžia kaip praktiškai pritaikomi sąlyginiai susitarimai bei minėto insti-

tuto reikšmę užtikrinant teisinės pagalbos suteikimą įgyvendinant teisę į teisminę gynybą.

Standartinis argumentas, kad minėtieji susitarimai yra galimybė į teisminę gynybą nepasiturintiems asmenims [24, p. 337–338]. Be to, kaip teigia M. J. Shukaišis, „faktas, kad asmuo, kurio teisės yra pažeistos, šio instituto pagalba turi galimybę kreiptis į teismą, drausmina teisės pažeidėjus“ [24, p. 341]. Kiti teigiami tokių susitarimų aspektai grindžiami tuo, kad šie skatina teikti kvalifikuotas teisinės paslaugas [25], nes sudaro vienas rizikos sąlygas tiek klientui, tiek paslaugas teikiančiam asmeniui [26, p. 534], taip pat riboja nekompetingų priemonių naudojimą [27, p. 552]. Sąlyginio atlyginimo susitarimų neleistinumas šių susitarimų šalininkų vertinamas kaip sutarties laisvės principo pažeidimas [25].

Negalėtume nesutikti su anksčiau minėtais teigiamais sąlyginio atlyginimo susitarimų vertinimais, tačiau reikia atsižvelgti ir į daugybę pagrįstų argumentų prieš aptariamuosius susitarimus. Štai R. Mulleratas siūlo, kad, siekiant užtikrinti advokato nepriklausomumą ir iš dalies byloje priimamo sprendimo nepriklausomumą, tokius susitarimus reikia griežtai uždrausti [28]. Galime pritari, jog advokatas, žinodamas, kad jo atlyginimas tiesiogiai priklauso nuo byloje pasiektą rezultato, yra skatinamas imtis visų įmanomų, net ir neteisėtų būdų bei priemonių teigiamam rezultatui pasiekti, o jo atlyginimas tampa visiškai nesusijęs su suteiktų teisinių paslaugų mastu. Be to, atsižvelgiant į tai, kad sąlyginio atlyginimo susitarimuose teigiamą rezultatą pasiekti nėra būtina sutarties sąlyga, todėl jo nepasiekimas nelaikytina netinkamai įvykdžius sutartį. Tai riboja galimybę advokatą patraukti civilinėn atsakomybėn dėl netinkamo sutarties vykdymo. D. Stepanovas, pasisakydamas prieš sąlyginio atlyginimo susitarimus, pabrėžia du aspektus. Pirmas, stengiantis išvengti korupcijos teisėsaugoje, sprendimų priėmimas byloje priskirtas teismo kompetencijai, o atlyginimą gaunantis teisininkas jo nulemti negali. Antras, atlygintinai teikiant paslaugas būtina, kad gaunamas honoraras atitiktų faktiškai atliktos paslaugos kainą [14, p. 50]. Panašią nuomonę išreiškia ir kiti Rusijos autoriai, teigdami, kad klientui naudingas rezultatas negali būti objektyvus matas nustatant atstovui atlyginimą už jo suteiktas paslaugas [29, p. 222–223]. Kita vertus, aptariamųjų susitarimų priešininkai pripažįsta, kad kai kuriose bylose iš viso neįmanoma pamatuoti, koks rezultatas yra laikytinas teigiamu atstovaujajam [30, p. 223; 31, p. 176]. Be to, advokato interesas gali nesutapti su kliento interesu, o nustatytus sąlyginį atlyginimą netgi skatina teisininką tęsti bylinėjimąsi, nors atstovaujajam ir norėtų bylą baigti taikiai [32, p. 197]. Yra autorių, kurie tokius susitarimus laiko tolygiais pasipelnymui iš atstovaujajam kančios ir skausmo [24, p. 346].

Rusijos autoriai pastebi, kad sąlyginio atlyginimo susitarimai papildomi dar ir sąlyga, kuria vadovaujantis atstovaujajam turi susimokėti advokatai papildomai už faktiškai atliktą darbą (kiekvieną atstovavimo valandą, parengtą procesinį dokumentą ir kt.), todėl, jų manymu, susitarimai, kuriuose numatyta „dviguba kaina“

už teikiamą teisinę pagalbą yra ne tik neetiški, bet ir prieštarauja viešajai tvarkai [33, p. 215]. Galime pripažinti, kad tokios situacijos neišvengiamai padidina teisinių paslaugų kainą, o tai dar labiau riboja teisinės pagalbos prieinamumą nepasiturintiems asmenims. Taip paneigiami argumentai, jog tokie susitarimai prisideda prie teisminės gynybos prieinamumo asmenims užtikrinimo.

Dažniausiai asmenys teisinės pagalbos kreipiasi iškilus bylinėjimosi būtinumui, kad būtų apgintos jų pažeistos ar ginčijamos teisės arba įstatymais saugomi interesai. Šis būtinumas neretai yra nulemtas ekstremalios situacijos, o suinteresuotiems asmenims svarbiausia apginti pažeistas teises, tada advokato atlyginimo už suteiktas paslaugas klausimas tampa antraeilium dalyku. Be to, pasitikėdami advokatu minėtieji asmenys paprastai sutinka su šio pasiūlytomis apmokėjimo už paslaugas sąlygomis, dažnai net nesuprasdami, kad jos yra netinkamos ar net neteisėtos. Lietuvoje, kaip ir kitose Europos valstybėse, kur tokie susitarimai yra leidžiami, nėra reglamentuojami jokie sąlyginio atlyginimo dydžių ribojimai, kaip, pavyzdžiui, ir JAV, todėl asmenys yra visiškai neapsaugoti, kad advokato atlyginimas bus nustatytas netinkamai ir nesąžiningai.

Vadovaujantis sąlyginio sutartinio atlyginimo samprata, teisinės pagalbos gavėjas bylos laimėjimo atveju išsipareigoja sumokėti advokatui sutartą dalį nuo priteistos pinigų sumos arba dalį priteisto turto vertės. Sutarties sudarymo metu tai neegzistuoja ir priklauso nuo ateičioje įvyksiančios sąlygos – palankaus teismo sprendimo priėmimo. Tokia sutartinių santykių konstrukcija remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatomis atitinka sąlyginio susitarimo sampratą (CK 6.30 str.). Vienu iš pagrindinių reikalavimų sąlygai yra jos teisėtumas ir neprieštaravimas viešajai tvarkai bei moralei (CK 6.31 str.). Anksčiau išdėstyti *pactum de quota litis* negatyvūs vertinimai, todėl galima teigti, kad: a) jais remiantis numatomas advokato atlyginimas neatitinka pasiekto rezultato ir daro šį pareigūną priklausomą nuo jo atlyginimo, o tai skatina korupciją teisingumo įgyvendinimo srityje; b) tokie susitarimai nėra etiški ir nesuderinami su advokatų veiklos principais, neapsaugo teisinę pagalbą gaunančio asmens nuo jos teikėjo piktnaudžiavimų; c) riboja atsakomybės taikymą advokatui. Būtent dėl šių aspektų ir galima abejoti, ar aptariamieji susitarimai visada laikytini atitinkančiais viešosios tvarkos, moralės ir teisėtumo principus. Dauguma Europos valstybių draudžia tokią atlyginimo už advokato pagalbą formą ne dėl to, kad minėtieji susitarimai neatitinka civilistikos normų, bet, kad neatitinka viešosios tvarkos reikalavimų [33, p. 213]. Remdamiesi šiais motyvais galime tvirtinti, kad aptariamųjų susitarimų draudimas yra pateisinamas ir nelaikytinas sutarčių laisvės ribojimu.

Kaip rodo praktika, Lietuvos advokatai, sudarydami sąlyginio atlyginimo susitarimus taip pat padaro daug su jų veiklos principais ir teisės aktų reikalavimais nesuderinamų veiksmų. Pavyzdžiui, advokato S. R. ir advokato padėjėjo A. R. veiksmai sudarant ir vykdamat sąlyginio atlyginimo susitarimus atstovaujant klientams

civilinėje byloje dėl neturtinės žalos atlyginimo jiems ir jų mažamečiams vaikams, kuriems 2006 m. vasario 24 d. medikai padarę sunkius kūno sužalojimus. Advokatų garbės teismo sprendimu šių pareigūnų veiksmai buvo pripažinti prieštaraujančiais teisės aktų reikalavimams bei nesuderinami su advokatų profesinės etikos principais. Garbės teismas konstatavo keletą pažeidimų. Pirmia, buvo nustatyta, kad teisinių paslaugų sutartyse advokatams numatytas užmokestis, sudarantis 50 procentų nuo visos teismo priteistos sumos, nustatytas neatsižvelgiant į civilinės bylos reikšmingas aplinkybes. Antra, advokatai ne tik neišaiškino savo klientams CK 3.188 straipsnio ir kitų įstatymų, reglamentuojančių vaikų turtines teises, bet ir neteisėtai su klientais sudarė sandorius dėl nepilnamečiams vaikams priteistos žymios dalies sumos panaudojimo advokatų honorarams sumokėti. Trečia, advokatas ir jo padėjėjas, pažeisdami lėšų priėmimo į advokato(u) deponitinę sąskaitą ir jų panaudojimo taisykles, neteisėtai į šią sąskaitą pervestas klientams priteistas sumas panaudojo savo honorarui sumokėti [34]. Kalbant apie minėtąjį trečiąjį pažeidimą, matyti, kad atstovai pasisavino dalį priteisto ginčo dalyko, o tai prieštarauja sąlyginio susitarimo dėl atlyginimo sampratai. Svetimos bylos vedimas laimėjimo atveju už tai gaunant dalį ginčo dalyko arba ieškinio sumos, JAV teisinėje literatūroje yra vadinamas terminu *champerty* ir yra laikoma neteisėta teisinės pagalbos teikimo forma civiliniame procese siekiant asmeninės naudos [35, p. 85]. Be to, daugelis JAV mokslininkų bei visuomenės veikėjų neigiamai vertina sąlyginio atlyginimo susitarimus (*contingent fee*) tik dėl to, kad juos laiko *champerty* rūšimi [33, p. 215].

Nepaisant gausių neigiamų aptariamojo instituto vertinimų, manome, kad jie iš dalies pateisina sąlyginio atlyginimo instituto tikslą – užtikrinti nepasiturintiems asmenims teisminės gynybos prieinamumą, taip pat tokius pozityvius aspektus, pavyzdžiui, skatinti kvalifikuotas teises paslaugas, drausminti teisės pažeidėjus ir kt. Praktiškai kiekviena žinoma advokato honoraro už suteiktą teisinę pagalbą metodika turi ir privalumų, ir trūkumų. Nė viena metodika neapsaugo nuo piktnaudžiavimų nustatant advokato honoraro dydį, jo mokėjimo tvarką ir kt. Manome, kad esminis *pactum de quota litis* trūkumas – teisinės bazės, skirtos šiems susitarimams reglamentuoti, nebuvimas. Būtent reglamentavimo nepakankamumas ir sukelia praktines šio instituto taikymo problemas bei formuoja daugybę neigiamų pozicijų į jį. Pripažintina, kad vien teisės normos, leidžiančios sąlyginio atlyginimo susitarimus, įtvirtinimas neužtikrina tokių susitarimų tinkamo praktinio taikymo ir jam keliamų tikslų įgyvendinimo. Todėl, siekiant tinkamo sąlyginio atlyginimo instituto įgyvendinimo, būtina advokatų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose įtvirtinti taisykles, numatančias šių susitarimų sudarymo sąlygas, vykdymo tvarką bei ribojimus, kurie užtikrintų jų teisėtumą ir atitikimą viešajai tvarkai bei moralei. Sąlyginio atlyginimo dydžių ribojimas nustatant tinkamus jų dydžius atitiktų advokato darbo ir jo darbo užmokesčio dydžio adekvatumo principą, apsaugotų nuo pernelyg didelių honorarų nustatymo ir kartu neskatintų tai-

kyti byloje neteisėtus būdus bei priemones siekiant teigiamo rezultato. Reikalavimai tokio pobūdžio susitarimuose detalie aptaria patį teigiamą rezultatą, jo pasiekimo momentą, honoraro sumokėjimo tvarką pasiekus rezultatą bei bylą užbaigus nepriėmus sprendimo (pvz., atsisakius ieškinio, sudarius taikos sutartį ir kt.), advokato patirtų išlaidų padengimo sąlygas ir tvarką. Tai ribotų „dvigubos kainos“ už teikiamas paslaugas nustatymą, bylinėjimąsi prieš kliento valią, skatintų taikiai reguliuoti ginčus, užtikrinti koncentruotumo ir ekonomiškumo principus, mažintų interesų konfliktą bei ginčus dėl sutarties sąlygų aiškinimo. Ir pagaliau – draudimų tam tikrų kategorijų bylose (pvz., kylančiose iš šeimos teisinių santykių) sudaryti sąlyginio atlyginimo susitarimus nustatymas padėtų išvengti neteisėtumo ir prieštaravimų visuomenės interesams.

3. BYLINĖJIMOSI IŠLAIDŲ ATLYGINIMO PROBLEMA ESANT *PACTA DE QUOTA LITIS* SUSITARIMUI

Mūsų valstybėje esant *pactum de quota litis* susitarimams problemų kyla ne tik dėl šiems susitarimams keliamų reikalavimų, jų sudarymo ir vykdymo tvarkos reglamentavimo trūkumų, bet ir sprendžiant klausimus dėl išlaidų advokato paslaugoms, esant tokiems susitarimams, priteisimo. CPK 98 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog išlaidos advokato paslaugoms apmokėti negali būti priteisiamos, jei prašymas dėl jų priteisimo bei išlaidų dydį patvirtinantis įrodymas nepateikti iki bylos baigties. Remdamasi šia teisės nuostata šalis, pretenduojanti, kad jai būtų atlygintos advokato paslaugoms skirtos išlaidos, iki bylos nagrinėjimo iš esmės baigties privalo pareikšti prašymą dėl tokių išlaidų atlyginimo ir pateikti tai patvirtinančius įrodymus. Manome, kad tokį prašymą pateikti šiuo atveju neįmanoma, nes advokato atlyginimo dydis ir pareiga jį jam sumokėti priklauso nuo bylos rezultato, kuris paaiškės tik teismui priėmus sprendimą. Lietuvos civilinio proceso teisės doktrinoje aiškinama, kad šiuo metu įstatymas nedraudžia pareikšti prašymą dėl būsimųjų išlaidų priteisimo, ir pateikti būsimąsias išlaidas pagrindžiančius įrodymus (rašytinį kliento ir advokato susitarimą) [8, p. 348]. Remdamiesi tokiu aiškinimu galėtume daryti prielaidą, kad esant sąlyginiam susitarimui dėl atlyginimo pateikus teismui prašymą priteisti atlyginti būsimąsias advokato išlaidas ir patį susitarimą, teismas, priimdamas palankų suinteresuotam asmeniui sprendimą, galėtų proporcingai patenkintų reikalavimų daliai priteisti išlaidas būsimajam advokato atlyginimui apmokėti. Tačiau vargu ar tokia prielaida teisinga. Manome, kad kliento ir advokato susitarimas yra nepakankamas būsimosioms išlaidoms nustatyti. Pirmiausiai teismui tokiu atveju kiltų pareiga analizuoti ir pačią advokato bei kliento sutartį ir nustatyti, dėl kokio rezultato šalys susitarė, nuo kokio momento jis laikomas tinkamai pasiektas, ar toks susitarimas neprieštarauja teisės aktų reikalavimams, taip pat kitas aplinkybes, kurios galėtų būti atskiras ginčo dalykas. Tokį atlyginimą priteisti neįmanoma tais atvejais, kai susitariama dėl atlyginimo, kuris priklauso nuo teismo spren-

dimu priteisto turto realizavimo kainos, taip pat tais atvejais, kai atstovavimas teisme yra tik viena iš teisinės pagalbos priemonių siekiant teigiamo atstovaujamo rezultato. Kita vertus, nesutinkame su civilinio proceso teisės doktrinoje reiškiamu nuomone, kad remiantis CPK 98 straipsniu būsimoms išlaidoms priteisti pakanka vien advokato ir kliento sutarties dėl teisinės pagalbos. Manome, kad sutartis nėra pakankamas išlaidų dydį patvirtinantis dokumentas. Sutartis gali būti tik pagrindas parašyti išlaidų dydį ir išrašyti mokėjimo privalomumą patvirtinantį dokumentą: sąskaitą, PVM sąskaitą faktūrą ar kvitą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konsultacijoje apie šalies turėtų išlaidų procesiniams dokumentams rengti atlyginimą nurodė, jog „teismas, nagrinėdamas šių išlaidų priteisimo klausimą, turi įvertinti, ar šios išlaidos yra būtinos ir racionalios, ar jos pagrįstos byloje esančiais rašytiniais įrodymais, t. y. mokėjimo dokumentais (PVM sąskaitomis faktūromis, kvitais ir kt.)“ [36]. Vadinasi, teismų praktikoje taip pat laikomasi pozicijos, kad teisinių paslaugų sutartis nėra pakankamas bylinėjimosi išlaidas patvirtinantis dokumentas, nes neatitinka mokėjimo dokumento sampratos. Esant susitarimui dėl sąlyginio atlyginimo iki bylos nagrinėjimo iš esmės baigties mokėjimo dokumento advokatas išrašyti negali, todėl ir bylinėjimosi išlaidos nėra priteisiamos. Praktikoje nebuvo atvejų, kad teismas būtų priteisęs atlyginti būsimąsias bylinėjimosi išlaidas remdamasis susitarimais dėl sąlyginio atlyginimo. Išvardytosios aplinkybės patvirtina, kad esant aptariamiesiems susitarimams Lietuvoje taip pat neužtikrinamas principo „pralaimėjusi šalis moka“ įgyvendinimas, ir tai laikytina viena iš priežasčių, lemiančių tokių susitarimų mažą populiarumą.

Padėtis galėtų pasikeisti įtvirtinus taisyklę, kad tokio susitarimo atveju bylinėjimosi išlaidos būtų priteisiamos atsižvelgiant į faktiškai atliktą advokato darbą teikiant teisinę pagalbą byloje, vadovaujantis Lietuvos Respublikos teisingumo ministro kartu su Lietuvos advokatų tarybos pirmininku patvirtintose „Rekomendacijose dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio“ [37] (toliau – Rekomendacijos dėl priteistino užmokesčio) nustatytais dydžiais (CPK 98 str. 2 d.). Tokiu atveju bylą laimėjusiai šaliai būtų bent iš dalies kompensuojamos išlaidos už advokato pagalbą, kita vertus, klientui atsisakius vykdyti sąlyginio atlyginimo susitarimą ar jį nugincijus, advokatas užsitikrintų, kad jam bus atlyginta už atliktą darbą. Galima tikėtis, kad tokia nuostata turėtų įtakos nustatant ir patį sąlyginio atlyginimo dydį, t. y. žinodamos, kokio dydžio advokato pagalbos išlaidos gali būti priteistos, sutarties šalys į jas atsižvelgs ir nustatydamos sąlyginio atlyginimo dydį.

Nors dar neseniai buvo neteisėti, tačiau šiuo metu sąlyginiai susitarimai dėl atlyginimo yra numatyti ir Anglijoje. Tačiau Anglijoje, kur galioja taisyklė, kad pralaimėjusi šalis apmoka kitos šalies bylinėjimosi išlaidas, tokie susitarimai iš pradžių buvo labai nepopuliarūs, nes neužtikrindavo laimėjusiai šaliai advokato išlaidų atlyginimo. Ši situacija pasikeitė numačius, kad esant

tokiam susitarimui iš pralaimėjusios šalies priteisiama ne iš anksto sutarto dydžio sąlyginio susitarimo suma, o teismo nustatyta suma [3, p. 71]. Tokia nuostata vertintina gana teigiamai, nes laimėjusiai šaliai leidžia padengti bent dalį išlaidų, kurias ji patiria sumokėdama advokatui už jo suteiktą teisinę pagalbą.

IŠVADOS

1. *Pacta de quota litis* vadovaujantis Lietuvos teisės aktais yra ribojami ir numato galimybę susitarti tik dėl užmokesčio atitinkama pinigų suma, kurios dydis priklausytų nuo bylos baigties, o pretenduoti į ginčo dalyko dalį, kaip numato tradicinė šių susitarimų samprata, kiek jis būtų apibrėžtas konkrečia pinigų suma, tiek kita patiriama nauda, nėra leidžiama.

2. Teisės nuostatų, reglamentuojančių *pacta de quota litis* sudarymo sąlygas ir tvarką, bei tokių susitarimų ribojimų stoka apsunkina šių susitarimų taikymą praktikoje, sudaro galimybę piktnaudžiauti teisinių paslaugų teikėjams, neužtikrinamas jų teisėtumas ir atitikimas viešajai tvarkai bei moralei. Šie susitarimai gali tapti alternatyvia valstybės garantuojamai teisei pagalba priemone tik sukūrus jiems reglamentuoti detalia teisine baze.

3. CPK nuostatos, reglamentuojančios priteisti išlaidas už suteiktą teisinę pagalbą, yra nepakankamos priteisiant šias išlaidas esant *pacta de quota litis*. Todėl siūlytina CPK įtvirtinti procesines nuostatas, kurios sudarytų galimybę nemokamą teisinę pagalbą suteikusiam advokatui, vadovaujantis Lietuvos Respublikos teisingumo ministro kartu su Lietuvos advokatų tarybos pirmininku patvirtintose „Rekomendacijose dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio“, paskirti numatyto dydžio atlyginimą už atliktą darbą ir taip bent iš dalies kompensuoti laimėjusios šalies išlaidas teisei pagalbai apmokėti. Tai skatintų nepasiturinčius asmenis sudaryti tokius susitarimus.

LITERATŪRA

1. Доступ к правосудию. Проблемы бесплатной юридической помощи в странах Центральной и Восточной Европы: Венгрия, 2005.
2. Case of Airey v. Ireland. No. 6289/73, Judgement of 9 October, 1979.
3. 2nd European Forum on Access to Justice, background materials, 2005, Budapest. Access to Justice in Central and Eastern Europe. A Source book, 2005.
4. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998. Nr. 64-1840.
5. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 44 straipsnio papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999. Nr. 104-2975.
6. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 50-1632.
7. Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
8. Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. II tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.

9. Lietuvos Aukščiausiojo teismo civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje AB „Kasyba“ v AB Lietuvos taupomasis bankas. Bylos Nr. 3K-7-861/2001 m. *Teismų praktika*, Nr. 17.
10. Veličkienė, A.T. *Ratio Scripta* Lotyniški teisės ir bendrosios kultūros frazeologizmai, apibrėžimai, terminai. Justitia, 2003.
11. Code of Conduct for European lawyers <http://www.ccbe.org/en/documents/code_deonto.htm> [žiūrėta 2006-12-01].
12. Law Dictionary <<http://www.lawdictionary.org/ld.asp?q=PACTUM+DE+QUOTA+LITIS>> [žiūrėta 2007-01-07].
13. Model Rules of Professional Conduct <<http://www.wsba.org/lawyers/GROUPS/ethics2003/reportpart2.doc>> [žiūrėta 2006-12-17].
14. Степанов, Д. Кто будет платить и кому платить не будет (К вопросу о разработке порядка оплаты юридических услуг). *Хозяйство и право*. 2002. Но. 2.
15. Rules governing contingent fees for members of the Wyoming state Bar, rule 5 <www.court.state.wy.us/Rules/23RULES_Governing_Contingent_Fees_for_Members_of_Wyoming_State_Bar.html> [žiūrėta 2006-12-17].
16. Жалинский, А.; Рерихт, Т. *Введение в немецкое право*. Москва, 2001.
17. Rules of conduct for advokates <http://www.ccbe.org/en/documents/code_deonto.htm> [žiūrėta 2007-01-07].
18. Code of conduct for the bar of Ireland, rule 12.1 (e) <http://www.lawlibrary.ie/documents/memberdocs/amendments_to_bar/CODEOFCONDUCT.doc> [žiūrėta 2007-01-07].
19. Legal Guide. About the Spanish Lawyer <<http://www.spainlawyer.com/guialegal/guialegal.cfm?IDCAPITULO=14020000>> [žiūrėta 2007-01-02].
20. Гарло, Е. Г. *Профессиональное представительство в суде*. Москва, 2004.
21. Principles of ethics of legal Advisers <http://www.ccbe.org/en/documents/code_deonto.htm> [žiūrėta 2007-01-01].
22. Attorney ethics code <http://lex.bg/f/draft_attorney_ethics_code_engl.html?PHPSESSID=c2d2d4b5d3906087bc9e85362e797088> [žiūrėta 2007-01-07].
23. The Rules of Conduct of Advocates 1992 <http://www.ccbe.org/en/documents/code_deonto.htm> [žiūrėta 2007-01-01].
24. Shukaitis, M. J. A Market in Personal Injury Tort Claims. *Journal of Legal Studies*. 1987. Nr. 16.
25. Поляков, А. В. Quota Litis <http://www.russianlawyers.ru/quota_litis.shtml> [žiūrėta 2007-01-20].
26. Posner, R. A. *Economic Analysis of Law*. Boston, 1986.
27. Santore, R.; Viard, A. D. Legal fee restrictions, Moral hazard, and attorney efforts. *Journal of Law and Economics*. 2001. Nr. 44.
28. Mullerat, R. Proposal for a broadening of the concept of lawyers' independence in the Model Rules of Professional Conduct. American Bar Association ABA Commission on Evaluation of the Rules of Professional Conduct "Ethics 2000" Public Hearing: Atlanta, August 5, 1999 <<http://www.abanet.org/cpr/e2k/rmullerat.html>> [žiūrėta 2008-01-14].
29. Брагинский, М. И.; Витрянский, В. В. *Договорное право: Договоры о выполнении работ и оказании услуг*. Книга 3. Москва, 2002.
30. Danzon, P. M. Contingent Fees for Personal Injury Litigation. *Bell Journal of Economics*. 1983. Nr.14.

31. Inselbuch, E. Contingens Fees and Tort Reform: A Reassessment an Reality Check. *Law and Contemporary Problems*. 2001. Nr. 64.
32. MacKinnon, F. B. *Contingent Fees for Legal Services*. Chicago: Aldine Publishing Company, 1964.
33. Кратенко, М. В. Договор об оказании юридической помощи в современном гражданском законодательстве. Издательство «Статут», 2006.
34. Lietuvos advokatūros Advokatų garbės teismo 2006 m. vasario 24 d. sprendimas drausmės byloje Nr. 10.
35. Андрианов, С. Н.; Берсон, А. С.; Никифоров, А. С. *Англо-русский юридический словарь*. 3-е изд. Москва, 2000.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gegužės 2 d. konsultacija A3-127.
37. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. R-85 ir Lietuvos advokatų tarybos 2004 kovo 26 d. nutarimu yra patvirtinti rekomenduojami priteisti maksimalūs užmokesčio už suteiktą teisinę pagalbą (paslaugas) advokatams ir advokatų padėjėjams dydžiai. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 54-1845.

expenses of a lawyer by a court from the losing party. It is not possible to claim for a compensation for the legal costs under agreements to remunerate the lawyer according to the sale price of the property after a judgment of the court, also when representation in court is a way of legal aid, remuneration for which depends on a positive result for the client.

Therefore the proposals are made to include special provisions in the law of civil procedure, which would provide for the possibility to adjudge the costs of the legal aid in the case of *pacta de quota litis*. Such proposals would allow not only a remuneration to the lawyer who provided the legal aid, but would somewhat compensate the costs of legal aid of the winning party, and would motivate the formation of such agreements for the needy.

Keywords: *Pacta de quota litis*, contingent fee, conditional payment, the right to legal defense, access to justice

PACTA DE QUOTA LITIS, AS AN ALTERNATIVE TO ENSURE STATE LEGAL AID IN CIVIL CASES

Ingrida Montvydienė*

Mykolas Romeris University

S u m m a r y

Pacta de quota litis is one of the agreements allowing to render legal aid on which the remuneration for legal services depends on the settlement of the case. The condition that the provider of legal aid is only paid if the case is won, makes litigation available to the needy and the poor who otherwise could not afford a lawyer. Therefore, such agreements could become a great alternative to legal aid. However, in Lithuania, as well as in other countries, such agreements are viewed as very controversial and are often forbidden.

Most European countries forbid such form of payment for the help of a lawyer not because such agreements do not fit into the framework of civil law science, but because its inadequacy to public order. This article analyses the peculiarities of the application of *pacta de quota litis* in different countries. Its specificity in Lithuania, the positive and negative aspects of this agreement are revealed. Their compatibility with meeting the requirements, the principles of the professional ethics of a lawyer, and the practical adaptability problems are also analyzed.

In this article, the results of the analyses show that legal provisions regulating the specifications of *pacta de quota litis*, as well as the lack of restraints of such agreements, aggravate the practical application of such agreements, allow the abuse of providers of aid, the insecurity of the legitimacy and the congruence to the public order and good morals. It also raises uncertainty about its acknowledgment as an effective alternative to legal aid.

This article also reveals the problem of court expenses in case of *pacta de quota litis* agreements. Arguments are presented that such an agreement cannot be the basis to award the

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Civil Procedure, lecturer.